

Sisällys

Esipuhe	12
Kehityspsykologinen näkökulma	14
Johdanto	14
Haasteita kehityspsykologiselle tutkimukselle	15
Teoreettisia lähtökohtia	17
Kirjan rakenne	19
Varhaislapsuus	22
Johdanto	22
Näkökulmia kehitykseen	23
Havainnot ja oppiminen	27
Puheäänteiden havaitseminen	27
Havaintojen tarkentuminen	28
Oppiminen ja muisti	29
Motoriikan varhaiskehitys	31
Vuorovaikutustaitojen kehitys	34
Turvallinen hoivasuhde	34
Esikielellinen kommunikaatio	36
Äänteiden oppiminen	37
Kielen kehityksen toiminnallinen perusta	39
Kielen kehitys	41
Näkökulmia kielen oppimiseen	41
Sanasto ja sen laajentuminen	43
Taivutusmuotojen omaksuminen	45
Lauserakenteiden kehittyminen	47

Narratiiviset tarinankerrontataidot	52
Kaksikielinen kasvuympäristö	54
Muistin kehitys	56
Erilaiset muistijärjestelmät	57
Varhaisten muistikuvien puuttuminen ja yksilölliset erot.	58
Muistamista helpottavien keinojen käyttö	60
Sosiaalisten taitojen kehitys	61
Sosiaalisesti taitava lapsi	61
Sosiaalisen tiedonkäsittelyn vaiheet.	63
Leikin kehitys.	65
Leikin merkitys ja sisällöt eri ikävaiheissa	65
Leikki lapsen kehityksen ilmentäjänä	70
Hyvä lapsuus ja suotuisan kehityksen tukeminen	72
Keskilapsuus	77
Johdanto	77
Fyysinen ja motorinen kehitys.	79
Fyysinen kasvu	79
Aivojen kehittyminen.	80
Motorinen kehitys	82
Motoriset oppimisvaikeudet ja fyysinen aktiivisuus	85
Kognitiivinen kehitys	89
Ajattelun kehittyminen	89
Muistin kehittyminen.	92
Koulu ja oppiminen	95
Kognitiivinen kehitys, oppiminen ja opettaminen.	95
Mikä auttaa oppimaan?	98
Metakognitiot ja oppimisstrategiat	102
Motivaatio ja minäkäsitys	103
Lukemaan oppiminen	104
Numerojärjestelmän ja laskutaidon oppiminen	108
Tarkkaavaisuus	112
Tunne-elämän ja sosiaalisen käyttäytymisen kehitys	115
Tunne-elämän kehitys	115
Aggressiivisuuden kehitys.	115
Tunteiden säätely.	118

Toverisuhteet	122
Toverit kehityksen edistäjinä	122
Tovereiden kiusaaminen	123
Vapaa-ajan vietto	125
Myönteistä kehitystä tukeva vapaa-ajan vietto	125
Ehetytty tai joustava koulupäivä	126
Harrastukset kehityksen tukena	127
Media vapaa-ajan käytön välineenä	129
Lasten hyvinvointi	132
Kansainvälisen vertailun näkökulma	132
Lapsuuden peruspilarit	134
Hyvä keskilapsuus	139
Nuoruus	142
Johdanto	142
Nuoruusiän kehityksen moottoreita ja reunaehtoja	144
Puberteetti ja fyysinen kasvu	144
Ajattelun kehitys ja kypsyminen	146
Muuttuvat sosiaaliset suhteet	148
Muuttuvat kehitystehtävät ja instituutiot	149
Sosialisaatio ja identiteetin kehitys	150
Kehitystehtävät ja motivaatio	151
Tavoitteet ja työskentelytavat	152
Nuorten tavoitteet ja huolet	153
Nuorten elämänsuunnittelu ja työskentelytavat	156
Sopeutuminen	158
Tavoitteiden muokkaus	158
Hallintakeinot ja defenssit	158
Syypäätelmät	159
Pohdinta, identiteetti ja minäkuva	159
Minäkuva	160
Identiteetti	160
Perheen merkitys nuoruuden kehityksessä	163
Perhevuorovaikutuksen piirteitä	163
Kasvatustyylit	164
Nuorten suhteet ikätovereihin	165
Suositut, torjutut ja huomiotta jätetyt nuoret	166

Toveriryhmät	166
Toveriryhmän vaikutus ja valikoituminen ryhmiin.	167
Nuorten hyvinvointi, mielenterveys ja ongelmakäyttäytyminen	169
Masennus ja ahdistuneisuus.	169
Käytöshäiriöt, aggressiivisuus ja rikollisuus	170
Päihteiden käyttö ja riippuvuudet.	172
Nuoruus nyky-Suomessa	175
Aikuisuus.	178
Aikuisuuteen siirtyminen.	178
Aikuisen kehitysdynamiikkaa.	181
Vaiheteoreettinen näkökulma.	181
Psykososiaalinen kehitys	181
Elämänrakenteen muutos.	182
Keski-ian kriisi – onko sitä?	184
Elämänkaaren näkökulma	186
Elämänkulun näkökulma	188
Älyllinen kehitys aikuisiässä	190
Aistihavainnot ja kykyjen biologinen perusta	190
Älykkään toiminnan kehityskulkuja.	192
Asiantuntijuus ja johtajuus	195
Persoonallisuuden kehitys aikuisiässä	197
Persoonallisuuden piirteet ja tunteiden säätely	197
Temperamenttiperusta	197
Viisi persoonallisuuden piirrettä.	198
Persoonallisuuden piirteiden pysyvyys	199
Persoonallisuuden kehitys	201
Tunteiden säätely.	202
Psykologinen toimintakyky	203
Identiteetti	206
Sosiaalinen toimintakyky	207
Käsitteiden määrittelyä	207
Sosiaaliset suhteet	210
Kiintymyssuhde	210
Ystävyyssuhde	211
Parisuhde	212
Perhe.	213

Vanhemmuus	214
Sukupolvisuhteet	219
Työn merkitys aikuisiässä	220
Työhyvinvointi	220
Työura	222
Työn ja perheen yhteen sovittaminen	223
Eläkkeelle siirtymiseen suuntautuminen	225
Vapaa-aika ja terveys	226
Vapaa-aika käsitteenä	226
Vapaa-aika ja terveyskäyttäytyminen	227
Terveydentila	227
Hyvä aikuisuus	229
Vanheneminen	231
Johdanto	231
Suomen väestön vanheneminen	232
Kognitiiviset toiminnot	238
Kognitiiviset toiminnot ja vanheneminen	238
Tarkkaavaisuus	239
Havaintotoiminnot	240
Havaintomotoriikka ja motoriikka	243
Muisti	246
Ikäihminen oppijana	249
Älykkyyks	251
Luovuus	261
Viisauts	265
Viisauden empiirinen tutkimus	266
Persoonallisuus	271
Persoonallisuuden vanhenemisen teorioita	271
Persoonallisuuden vanhenemismuutokset	274
Mielialaongelmat	275
Tyytyväisyys elämään	277
Vanhuuden kokeminen	278
Elämän koettu tarkoituksellisuus	280
Elämänmuutosten käsittely	284
Sosiaalinen toimintakyky	287
Sosiaalisen toimintakyvyn määrittelyä	287
Läheis- ja intiimisuhteet	288

Sosiaalinen osallistuminen	290
Sukupolvien vuorovaikutus	295
Yksinäisyys vanhuudessa	299
Hyvä vanheneminen	302
Kehityspsykologian tutkimusmenetelmät.....	308
Johdanto	308
Tiedonkeruumenetelmiä	309
Havainnointi	309
Kyselylomakkeet	312
Toveri-, vanhempi- ja opettaja-arvioinnit	313
Haastattelu	314
Testit	314
Projektiiviset testit	315
Rekisteritieto	315
Mittauksen luotettavuus, pätevyys ja niiden arviointi	316
Luotettavuus	316
Pätevyys	317
Tutkimusasetelmat	318
Kokeellinen tutkimusasetelma	319
Interventiotutkimus	321
Korrelatiivinen poikkileikkaustutkimus	321
Ikävertailututkimus	322
Seurantatutkimus	322
Ristiviiveseurantatutkimus	323
Kohorttiseurantatutkimus	324
Otoksen edustavuus	324
Aikasarja-analyysi	325
Kehityspsykologisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä	326
Tutkimusetiikan perusta	326
Tutkimuskysymysten eettinen arviointi	329
Tutkimuksen eettinen arviointi ja tutkimuslupien hankinta	330
Tutkimusaineistoja ja julkaisemista koskevia eettisiä kysymyksiä	336

Kehityopsykologisen tutkimuksen historiaa	342
Johdanto	342
Kehityopsykologisen tutkimuksen alku	343
Kehityopsykologian keskeiset tutkijat ennen ensimmäistä maailmansotaa.	346
Kehityopsykologinen tutkimus maailmansotien välisenä aikana	352
Kehityopsykologinen tutkimus vuosina 1950–1980.	358
Keskeiset peruskysymykset	358
Tutkimuksen suuntaukset	359
Suomalaisen kehityopsykologisen tutkimuksen historiaa	364
Kehityopsykologisen tutkimuksen alku Suomessa.	364
Suomalainen kehityopsykologinen tutkimus 1950-luvulta 2000-luvulle	366
Lähteet	376
Henkilöhakemisto	438
Asiasanahakemisto	451

Esipuhe

Kehityspsykologinen tieto on tärkeää ja hyödyllistä paitsi psykologeille myös monen muun alan toimijoille. Sitä tarvitsevat koulutusalan ja sosiaalialan ammattilaiset samoin kuin yhteiskunnan eri sektoreiden suunnittelusta ja päätöksenteosta vastaavat henkilöt. Ihmisen kehitystä koskevaa tietoa tarvitaan monenlaisissa tilanteissa. Esimerkkeinä voi mainita lasten päivähoitoon tai oppimisvaikeuksiin liittyvät kysymykset, nuorten kasvun aikuisuuteen ja eläkkeelle siirtymisen haasteet. Kehityspsykologista tietoa on suomen kielellä suhteellisen vähän saatavana, ja toivomme tämän vauvaiästä vanhuuteen ulottuvan kehityspsykologisen kuvauksen auttavan tässä asiassa. Kyseessä onkin teoksemme ensimmäinen uudistettu painos. Ensi kertaa kirjamme julkaistiin vuonna 2006. Kirja on tarkoitettu niin yliopistojen kehityspsykologian opintojen johdantoteokseksi kuin ihmisen kehityksen perusteokseksi monille muille aloille mukaan lukien ammattikorkeakoulujen sosiaali- ja kasvatusalat sekä avoimen yliopiston.

Kirjamme noudattaa jo muutaman vuosikymmenen ajan vallalla ollutta ajatusta, että ihmisen kehitys jatkuu koko eliniän, vaikka saakin erilaisia painotuksia, vivahteita ja muotoja elämän eri vaiheissa. Kirjamme alkaa varhaislapsuuden kehityksen kuvauksella, etenee keskilapsuuden ja nuoruuden kautta aikuisuuteen ja päättyy lopulta vanhenemisen tarkasteluun. Vaikka osissa on painotuseroja, monet teemat toistuvat kehityksen eri vaiheiden kuvauksessa. Yksi tällaisista teemoista on oppiminen ja siihen liittyvät ongelmat ensin perheessä, sitten koulussa ja työpaikalla ja lopulta vanhenevien kansalaisten sopeutuessa tietoyhteiskuntaan. Toinen kantava teema ovat ihmisten sosiaaliset suhteet, jotka alkavat lapsuuden perheessä ja kouluympäristössä, laajenevat myöhemmin aviopuolisooson ja lapsiin ja ulottuvat lopulta vielä laajemmin yhteiskuntaan ja koko ihmisyhteisöön.

Vaikka kirja etenee kronologisesti iän mukaan, sen rakenne poikkeaa tavanomaisesta: olemme sijoittaneet tutkimusmetodiikkaa, tutkimuksenteon etiikkaa ja historiaa koskevat luvut kirjan loppuun. Tähän on ollut monia syitä, joista ensimmäinen on luetavuus. Halusimme lukijan pääsevän nopeasti ihmisen kehityksen keskeisten teemojen pariin. Toinen perustelu epätavalliselle järjestelylle on, että arvelimme kirjan kol-

men viimeisen luvun olevan lukijoille paremmin ymmärrettävissä vasta sen jälkeen, kun heillä on perustiedot ihmisen kehityksen psykologiasta.

Kehityopsykologia on yksi suomalaisen psykologian vahvoista tutkimusalueista. Suuri osa tästä tutkimuksesta on keskittynyt Jyväskylän yliopistoon osin siitäkin syystä, että siellä kehityopsykologisella tutkimuksella on pitkät perinteet. Kaikki kirjamme kirjoittajat ovatkin Jyväskylän yliopistosta. Toki asiantuntijoita olisi ollut muissakin suomalaisissa yliopistoissa, kuten käy ilmi kirjaa lukiessa.

Kirjan kirjoittajien panos eri osien kirjoittamisessa muodostui luontevasti tasavahvaksi. Paula ja Heikki Lyytinen ovat kirjoittaneet varhaislapsuutta koskevan luvun. Timo Ahonen ja Lea Pulkkinen taas vastaavat keskilapsuutta koskevasta luvusta ja Jari-Erik Nurmi nuoruusiän kuvauksesta. Lea Pulkkinen on kirjoittanut aikuisuutta koskevan luvun ja Isto Ruoppila vanhenemista koskevan luvun. Erityiskysymyksiä koskevat luvut jakautuvat siten, että Jari-Erik Nurmi on kirjoittanut kehityopsykologian menetelmiä ja Isto Ruoppila tutkimuksen etiikkaa ja kehityopsykologian historiaa käsittelevät luvut. Kirjoittajat ovat kuitenkin keskustelleet laajasti eri lukujen sisällöistä keskenään ja kirjoittaneet joitakin erityistietämystä vaativia kohtia myös muihin lukuihin. Kirjan sisällöissä on pyritty teemojen kattavuuteen, vaikkakin kirjoittajien omat vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet ovat luvuissa näkyvillä.

Samaan aikaan kun heräsi tarve tämän Ihmisen psykologinen kehitys -teoksen uuden painoksen ottamiseen, kirjoittajaryhmäämme kohtasi suuri menetys. Jari-Erik Nurmi nukkui pois vaikean sairauden uuvuttamana 9.10.2017. Jari-Erik toimi Jyväskylän yliopiston psykologian professorina vuodesta 1996 lähtien ja Örebron yliopiston kunniaohtorina vuodesta 2005. Nurmen tutkimusaloja olivat erityisesti nuoruusiän kehitys, motivaatio ja oppiminen sekä motivaatio elämän siirtymävaiheissa. Hän johti Jyväskylän yliopistossa toiminutta Suomen Akatemian Oppimisen ja motivaation huippututkimusyksikköä 2006–2011. Jari-Erik oli kantava voima tämän teoksen ideoinnissa ja kirjoittamisessa, ja haluammekin omistaa tämän painoksen hyvän työtoverimme Jari-Erik Nurmen muistolle.

Toivomme lukijoille innostavia lukuhetkiä kirjamme parissa.

Jyväskylässä 22.11.2017

Timo Ahonen
Heikki Lyytinen
Paula Lyytinen
Lea Pulkkinen
Isto Ruoppila